

Historikeren vil undertiden have Brug for at orientere sig indenfor det vidtstrakte Omraade, der betegnes som »Kirkehistorie«, og da ikke mindst i Oldkirkens Historie, der danner Baggrunden for saa mange forskelligartede Forhold i Europas senere Religions-, Kultur- og Retshistorie. Almindeligst er det vel, at man i denne Situation tyr til Eduard Meyers store Værk — og det med god Grund. Men det kan alligevel ikke nægtes, at dette Værk lider under en følelig Mangel paa teologisk Ballast. Det vil derfor være rimeligt at gøre Historikerne opmærksom paa den store nye Oldkirkens Historie (planlagt til 5 Bd.), som Professor H. Lietzmann i Berlin har paabegyndt: *Geschichte der alten Kirche I Die Anfänge* (Walter de Gruyter & Co., Berlin 1932) 319 S. (7. R. M. indb.) *II Ecclesia catholica* (ibid. 1936). 339 S. (4.80 R. M. indb.). Forf. vil formodentlig være adskillige bekendt gennem de Forelæsninger, han i Efteraaret holdt her i Byen som Rask-Ørstedfondets Gæst. Han er i Øjeblikket den ubestridt førende Skikkelse indenfor tysk protestantisk Kirkehistorieforskning. En lang Række Detailundersøgelser, navnlig over arkæologiske Emner og over Symbol- og Liturgi-historie, samt Udgivelsen af en stor *Handbuch zum Neuen Testament* (der med Rette er betegnet som det første metodisk gennemførte, filologisk-historiske Kommentarværk til N.T.) og talrige andre Udgiverarbejder har skabt L.s Renommé. Det første Bind fører i en knap og klar Fremstilling Kirkens Historie frem til c. 140 og behandler saaledes Ny Testamente med Kirkens Grundlæggelse og den saakaldte efterapostolske Tid. En udførlig Indholdsfortegnelse og et overskueligt Indeks gør det let at orientere sig og finde, hvad der særlig interesserer en. Det kan naturligvis ikke være Opgaven her at drøfte Enkeltheder, og jeg skal derfor indskrænke mig til to Punkter, der er typiske ikke blot for L.s Bog, men i det hele taget for nytestamentlige og oldkirkelige Studier fra det sidste Tiaar. Forf. holder sig i en aldeles forbavsende Grad til Tekster; helst vil han øjensynlig indskrænke sig til en rent exegetisk Behandling af disse, og han er mere end tilbageholdende overfor alle Forsøg paa at rekonstruere »det historiske Milieu«; hvor der ikke er Tekster, ved L. heller ikke noget. Der ligger sikkert noget af et Program i dette; det forrige Slægtleds unægtelig noget vildt voksende Hypoteser synes at have gjort Forskningen betænkelig — maaske endda lidt for betænkelig. Metoden har naturligvis den Fordel, at det, der siges, saa godt som altid kan dokumenteres, men hele Fremstillingen faar derved en stærk »litterær« Karakter. De foreliggende Kilder er dog ikke i sig selv »Historien«, og det maa paa en eller anden Maade blive Forskningens Opgave at søge bag

Dokumentet til Virkeligheden, at betragte Dokumentet som et enkelt Udtryk for denne omfattende Baggrund. At Forf. opfatter Historieforskningen saa udpræget exegetisk, er i og for sig ikke mærkeligt; langt mere overraskende virker det andet Punkt, som her skal fremdrages. L. er udgaaet fra Hermann Useners religionshistoriske Skole, hvis Program som bekendt var at forklare alle oldkristelige Fænomener udfra den hellenistiske Religiositet; trods denne Afstamning har han imidlertid i paafaldende Grad nærmet sig sine store Forgængere i Berlin, Harnack og Karl Holl. Skepticismen overfor den »religionshistoriske« Forklaring giver sig i nærværende Bog klart Udtryk i Stoffets Ordning. Enhver Kirkehistorie plejer at begynde med et Par Paragraffer, der behandler den religionshistoriske og kulturelle Baggrund for Kirkehistorien saavel i Palæstina som i det romerske Verdensrige. Hos L. er Rækkefølgen imidlertid den, at først den palæstinensiske Jødedom skildres, derefter Jesus og Urmenigheden. Et Afsnit om Diasporajødedommen skydes saa ind før Behandlingen af Paulus og Missionsmenighederne, og først efter at disse er skildret (§ 7—8), følger Redegørelsen for det romerske Verdensrige og dets religiøse Liv (§ 9). Indenfor Forskningen over Kristendommens Oprindelse tør det maaske siges at være eet af de sikreste Resultater fra de sidste 10 Aar: at ikke blot de synoptiske Evangelier, men ogsaa Paulus centralt skal forstaas udfra Jødedommen og ikke udfra Hellenismen; samtidig har den for nogle Aar siden saa ivrigt drøftede Modsætning mellem Jesus og Paulus vejet Pladsen for den Erkendelse, at »Paulus var den eneste af Apostlene, der virkelig har forstaaet Jesus« (p. 111) — saa hurtigt kan selv Historievidenskabens »sikre Resultater« skifte. II. Bd. giver i en klar og overskuelig Form et Begreb om, hvorledes den nytestamentlige Menighed har udviklet sig til den fasttømrede Institution, som den katolske Kirke er. Fastlæggelsen af Kirkens Organisation, Udformningen af Ny Testamente (v. S. af det gamle), af Trosreglen, af Dogmatiken og af den kirkelige Gudstjeneste danner her Hovedpunkterne. Efter en Skildring af Forholdet mellem Stat og Kirke (§ 6) giver Resten af dette Bind Kirkens Historie udførligt skildret Provins efter Provins; her viser L.s arkæologiske Viden sig nyttig, idet han overalt drager de nyeste Inskriptions- og Papyrusfund med ind.

Hal Koch.

Daniel Mornet, der er Professor i fransk Litteraturhistorie ved Sorbonne, har skrevet en stor Bog om *Les Origines Intellectuelles de la Révolution Française 1715—87*, et Værk som i 1934 udsendtes